

Smaastykker.

3.

Frederik Christians Stilling til det andet svenske Tronfølgervalg.

Af Holger Hjelholt.

Ved Fremkomsten af Dr. H. Schulz' Biografi af Hertug Frederik Christian af Augustenborg¹⁾ blev det udtalt, at det var et Værk, som var præget af „en fuldstændig Objektivitet“ (Hist. Tidsskr. S. R. III, 211). Kilderne til hans Fremstilling foreligger nu udgivne²⁾, og naar man ikke ganske kan underskrive nævnte Dom, vil det vel synes paa Tide at komme frem med de kritiske Bemærkninger, man finder paatrængende. Biografien har ganske vist mange gode Egenskaber, og det betydelige Arbejde med Fremdragelse og Udgivelse af Stoffet til Frederik Christians Historie kan vi ikke nok være taknemlige for; men paa den anden Side lider selve Behandlingen af Frederik Christians Forhold overfor Danmark og det danske Kongehus under ret talrige Skavanker. Det er med de føl-

¹⁾ Hans Schulz: Friedrich Christian Herzog zu Schleswig-Holstein. Ein Lebenslauf (1910). Dette Værk citeres som Biographie.

²⁾ Schulz: Briefwechsel des Herzog Friedrich Christian zu Schleswig-Holstein-Sonderburg-Augustenburg mit König Friedrich VI von Dänemark (1908) og Schulz: Aus dem Briefwechsel des Herzog Friedrich Christian zu Schleswig-Holstein. Briefanhang zur Biographie 1910 (1913). Disse Værker vil blive citerede som Briefwechsel og Briefanhang.

gende Bemærkninger ikke Hensigten at gaa ind paa hver af disse; jeg ønsker blot at pege paa mere væsentlige Punkter og særlig at optage til lidt nærmere Undersøgelse Skildringen af Frederik Christians Holdning under det andet svenske Tronfølgervalg.

Ægteskabet mellem Prins Frederik Christian af Augustenborg og den danske Kronprinsesse Louise Augusta 1786 var bestemt af politiske Hensyn. Der havde vist sig Mulighed for, at det danske Kongehus' Mandsstamme kunde uddø, og i saa Fald vilde Monarkiet opløses paa Grund af den forskellige Arvefølge i Holsten og Danmark. Dette søgte A. P. Bernstorff at forebygge ved Formælingen mellem dem, der i det Tilfælde vilde tage henholdsvis Holsten og Danmark i Arv, nemlig Frederik Christian og Louise Augusta. Man kan ikke finde underligt, at disse Udsigter til at bestige den danske Trone blev afgørende for Frederik Christian; selv skriver han herom: „Idet jeg ved Fødsel og Skæbne er sat i en Trones Nærhed, er fra Barndommen af den Ærgerrighed bleven nærret i mig at spille en betydelig, en glimrende Rolle paa den politiske Skueplads¹⁾. Det er derfor beklageligt, at Dr. Schulz i sin Fremstilling ligesom tilslører dette Forhold, thi det er dog let at faa Øje paa, at denne Ærgerrighed gaar som en rød Traad gennem hele Frederik Christians Handlen; til sidst kulminerer den under det andet svenske Tronfølgervalg i den straalende, kanske lidt ubestemte Drøm om et skandinavisk Rige under hans Slægt, en Drøm, der ved Bernadottes Valg brast som en Sæbeboble. — Jeg skal fremdrage nogle Udtalelser som Støtte for min Opfattelse. 1785 skriver han til den danske Statsminister Schack Rathlou: Forbindelsen indgaas til Statens Vel. Min Fader gik ind paa Bernstorffs Forslag, fordi han troede sig forpligtet til at skaffe sit Hus alle mulige Fordele, skønt det godt kunde nøjes med Slesvig og Holsten, som vilde tilfalde det ved den kongelige Mandsstammes Uddøen²⁾. 1790, da Kronprins Frederik forlovede sig med Karl af Hessens Dat-

¹⁾ Briefanhang S. 91 (1791 ^{29/3}).

²⁾ l. c. S. 23 (1785 ^{10/6}).

ter, Prinsesse Marie, mindskedes naturligt Frederik Christians Udsigter som Tronarving, og han affatter derfor sin Begæring om Afsked fra Statstjenesten, idet han her udtaler, at hans Stilling ved Kronprinsens snarlige Formæling vilde ændres derhen, at han mente at kunne trække sig tilbage uden at saare Pligt eller Taknemmelighed¹⁾. Dette Brev blev imidlertid ikke afsendt, thi efter nøjere Overvejelse og efter sine Venners Raad besluttede han sig til at blive. Man fremhævede overfor ham, at det kun var faa, der stod mellem ham og Tronen, og at der let kunde hændes disse faa noget menneskeligt²⁾; og A. P. Bernstorff skrev til ham, at mange Ting faldt anderledes ud, end man tænkte sig, og at den Udsigt, der var aabnet ham og hans Hus, ikke var uden Betydning, selv om den kunde være langt borte; den Vej, Forsynet havde udpeget os, burde vi ikke forlade³⁾. Selv har Frederik Christian vel heller ikke følt sig stærkt tilskyndet til at gaa ud af Statstjenesten. Han var kommen ind i en Virksomhed, der laa godt for hans Evner, idet han 1788 var udnævnt til Universitetspatron og 1790 blev Præsides for Kommissionen til de lærde Skolers Reform. Hans ikke ubetydelige Arbejde paa disse Omraader resulterede blandt andet i den 1805 oprettede Direktion for Universitetet og de lærde Skoler, i hvilken han selv fik Plads.

1806 bragte det tysk-romerske Riges Opløsning og Kronprins Frederiks deraf flydende Forsøg paa at sammensmelte Holsten og Danmark og ophæve den forskellige Arvefølge i Holsten. Hertugen maatte ud fra sine Interesser være en bestemt Modstander heraf, og det kom i denne Anledning til et hæftigt Sammenstød mellem Svogrene. Disse Forhold er behandlet i en mønstergyldig Afhandling af Aage Friis (Hist. Tidsskr. 7. R. VI, 1 ff.: Holstens Indlemmelse i Danmark i Aaret 1806); Schulz følger i det væsentlige denne, og jeg skal derfor ikke nøjere gaa ind herpaa. Jeg vil blot omtale, at Frederik Christian i et Brev af 14. September til Kronprinsen

¹⁾ Briefwechsel S. 25 ff. (1790 ¹⁷/₁₅).

²⁾ Briefanhang S. 28 (Schiffmanns Brev 1790 Juni).

³⁾ Briefwechsel S. 28 (1790 ²⁹/₁₅). Biographie S. 108 f. afviger noget fra min Fremstilling.

udtrykte sin Glæde over, at Indlemmelsespatentet (af 9. Sept.) intet indeholdt om Arvefølgen, og samtidig ret kraftig betonedes, at den rette Udvej til at hindre Monarkiets Opløsning var paa en eller anden Maade at skaffe Augustenborgerne Adkomst til den danske Trone¹⁾. Ved Patentets endelige Redaktion turde han haabe, skrev han, at hans Efterkommere ingensinde vilde komme til at bøje deres Nakke under fremmed Aag, selv om den danske Krone ved Giftermaal skulde gaa over til en fremmed Fyrste, og at de ingensinde vilde komme til at lyde, hvor de havde den ubestrideligste Ret til at byde. Han turde ligeledes haabe, at den ved hans egen Formæling med Louise Augusta fulgte Politik ogsaa kom til at raade i Fremtiden, og at denne Politik, der gik ud paa hans Linjes Tilknytning til den kongelige ved Svogerskab, Taknemlighed, Ærgerrighed og timelig Fordel, ikke afløstes af den tidligere, der havde som System Forfølgelsen af en Familie, der formentlig stod Statsinteressen i Vejen. — Dette interessante Brev viser os, at det hos Hertugen er Selvhævdelse og Ærgerrighed, som gør sig gældende.

Forholdet mellem de to Svogre var den hele Tid uheldigt; der bestod ogsaa en dybtgaaende Karakterforskel imellem dem, og det kom ofte til Rivninger. Da Hertugens Broder, Christian August, i 1809 valgtes til svensk Tronfølger — trods sit paastaaede haardnakkede Arbejde for Nordens Forening under Frederik VI —, kunde dette heller ikke bidrage til et fortroligt Forhold. At Hertugen paa nogen Maade skulde have støttet Planen, synes ganske utænkeligt; hans Tanker drejede sig tværtimod om, at hans egne Sønner i Tilfælde af, at Broderen forblev ugift, vilde være de nærmeste Arvinger til Sverige²⁾. Mulige Planer herom maatte imidlertid strandes ved Broderens Død 28. Maj 1810. Sverige maatte nu paany se sig om efter en Tronfølger, og det var naturligt, om Blikket vendte sig mod den afdøde folkekære Kronprinses ældre Broder, Frederik Christian. Men hvorledes vilde denne stille

¹⁾ Briefwechsel S. 370 ff.

²⁾ Schulz (Biographie S. 328 f.) afviger herfra. Jeg støtter mig til Briefwechsel S. 353 ff. (Louise Augustas Brev 1810 ^{15/2}).

sig hertil, og hvorledes vilde han stille sig til det Arbejde, som det kunde forudses, at den danske Regering for anden Gang vilde tage op for om muligt at hidføre Rigernes Forening? At hans Tanker efter Broderens Død meget har syslet med disse Spørgsmaal, synes selvfølgeligt, men først i Begyndelsen af Juli Maaned kommer han, foranlediget ved Begivenhederne, udførligt ind derpaa¹⁾. Allerede en Ytring af 5. Juni tyder dog paa hans Villighed til at gribe Kronen, om den ræktes ham: „Hvilken Mand med Hoved og Hjerte paa rette Sted turde, om en lignende Løbebane (o: som Broderens) blev ham aabnet, betænke sig paa at betræde den, selv om han ogsaa skulde se Giftbægeret ved det nære Maal. Denne Ærgerrighed sømmer sig for en Mand“²⁾. Denne Ytring falder godt i Traad med hele hans hidtidige Attraa efter at spille en glimrende Rolle paa den politiske Skueplads. Om han paa dette Tidspunkt har hørt sig nævnt som Tronfølger, kan ikke bestemt siges; i alt Fald har han efter eget Udsagn hørt Rygter herom før den 10. Juni³⁾. Det Brev (af 2. Juni), som han denne Dag modtog fra Karl XIII, og hvori han sammen med Meddelelse om Broderens Død fik Opfordring til at komme til Stockholm for at modtage den afdødes Papirer, gjorde disse Rygter sandsynlige. Hans Svar gik ud paa, at hans Sorg over Broderen var for stærk til, at han turde foretage Rejsen og fremstille sig ved et stort Hof; saavel dette sit Svar som Karl XIII's Brev meddelte han Frederik VI med den Kommentar, at det var en meget mærkelig Brevveksling (han tænker jo dog kun paa Karl XIII's Brev)⁴⁾. Naar han trods dette Brev endnu ikke nærmere udviklede sin Mening om de svenske Forhold, kan det vel let forklares ved, at hverken hans Venner i København eller Frederik VI havde fremdraget Spørgsmaalet overfor ham; noget bestemt forelaa der jo heller ikke, men forøvrigt har han selv forklaret sin Tilbageholdenhed ved en Bemærkning i Randen paa et Brev fra Engelstoft af 3. Juli, som

¹⁾ Biographie S. 335 hævder en anden Opfattelse.

²⁾ Briefanhang S. 266 (Brev til Søsteren 1810 ⁵/₆).

³⁾ Briefwechsel S. 512.

⁴⁾ l. c. S. 539 (Brev 1810 ¹²/₆).

nævnte Planen i Sverige om at vælge ham som Tronfølger: „Jeg maa synes uvidende og ligegyldig. Man maa altsaa ikke erfare, at og hvor meget jeg er underrettet om hint Rygte“¹⁾.

Først i Juli Maanedes Begyndelse foranledigedes han som sagt til nøjere at gøre Rede for sin Stilling. I et Brev til Schimmelmänn 7. Juli hævder han, at Danmarks Arbejde for Foreningen under Frederik VI eller Prins Christian Frederik ikke har ringeste Udsigt til at lykkes; det vilde være latterligt, hvis han overfor Schimmelmänn foregav at tvivle om, at han selv blev valgt paa den kommende svenske Rigsdag; men han ønskede ikke Kronen og haabede paa, at den ikke blev ham tilbudt; gjorde den det, vilde der dog være meget, der talte for at tage imod den²⁾. Overfor Søsteren fremhævede han ogsaa 15. Juli, at det var let at give et Afslag, men dette kunde udsætte ham for Samtids og Eftertids billige Dadel³⁾.

Den 16. Juli indtraf Oberstlieutenant Holst i Graasten med Karl XIII's Skrivelse af 10. Juli. Frederik Christian underrettedes i denne om, at han af Kongen vilde blive foreslaaet den svenske Rigsdag som Tronfølger, og han anmodedes om snarligt Svar paa, hvorvidt han vilde tage mod et saadant Valg⁴⁾. Han var saaledes bleven stillet overfor Afgørelsen, og samme Dag sendte han til Frederik VI Meddelelse herom og stillede nogle Spørgsmaal i Anledning af Situationen: Havde Frederik VI mindste Haab om, at et Afslag fra hans Side kunde fremme Planen om Rigernes Forening, vilde han give dette, og han bragte efter egen Mening intet Offer; men var denne Plan under de nuværende Omstændigheder ikke sandsynlig, tjente det da Danmarks Interesser bedre, at han tog mod Kronen, end at en anden Prins gjorde det? Han fremhævede, at han endnu ikke tydelig kunde afveje Grundene for og mod Antagelsen; med største Glæde vilde han give et Afslag, om Frederik VI bød det, og kun af fri Beslutning kunde han

¹⁾ Biographie S. 337.

²⁾ Briefanhang S. 270 f.

³⁾ Briefwechsel S. 366.

⁴⁾ l. c. S. 366 ff.

bringe det store Offer for Fædrelandet at antage Valget¹⁾. — Hurtigere end ventet fik han Oplysning om sin kongelige Svogers Hensigter. Natten mellem 17. og 18. Juli ankom et Brev (af 16. Juli) til Louise Augusta fra Kongen, hvori denne skrev, at han havde Haab om at tilvejebringe Foreningen; dette meddelte han, fordi han havde hørt, at Hertugen attraaede den svenske Krone, hvortil dog hans Samtykke var nødvendigt²⁾. Selvfølgelig var dette Brev intet direkte Svar paa Hertugens, der jo endnu ikke var naaet til København, men det maa dog synes, at Hertugen — hans Udtalelsers Oprigtighed forudsat — nu intet andet havde at gøre end at trække sig ud af Konkurrencen med Frederik VI³⁾. Det er derfor unægtelig noget mærkeligt at se, at hans Beslutning om at tage mod den svenske Krone tværtimod styrkes i de følgende Dage, og dette gør den, skønt Louise Augusta var imod Antagelsen, og skønt hans Søster raadede fra. Den maa altsaa have været baaret af stærke Kræfter i hans Natur. Men hvorledes skal man saa forklare hans Brev til Frederik VI af 16. Juli? Før 16. Juli synes han som nævnt nærmest villig til at gribe Kronen, om den tilbødes, og i den følgende Tid er han stærkt opsat derpaa og fyldes med lidenskabelig Bitterhed, da Planerne brister; Brevet af 16. Juli forekommer ogsaa ganske uforligelig med hans Karakter. Naturligvis kan man tænke sig et pludseligt Stemningsomslag, men da al Forklaring bygger paa en vis Sammenhæng, tager man nødig sin Tilflugt hertil. Maaske er Sagen derfor den, at Frederik Christian saa stærkt understreger sin Ubeslutsomhed og den mulige Antagelse som et Offer for Fædrelandet, for at Frederik VI kraftig skal tilskynde ham til denne. Eller vil han blot, som han selv i en senere Omtale heraf siger, vinde Tid til at overlægge?⁴⁾ Brevets Form er i det hele underlig.

Den 22. Juli ankom til Graasten en ny svensk Kurér, Kammerherre Silfverstolpe. Dennes Ærinde faldt delvis sam-

¹⁾ Briefwechsel S. 368 ff.

²⁾ I. c. S. 370.

³⁾ Biographie S. 340 hævder en modsat Opfattelse.

⁴⁾ Briefwechsel S. 513 f.

men med Holsts, men hans Sendelse var dog Tegn paa en noget ændret Stemning i Sverige overfor Hertugen. Den 23. blev han modtagen i Audiens, og Hertugen gjorde alt, for at Gæsten kunde bringe et godt Indtryk hjem; saaledes roste han meget den frie svenske Forfatning og repræsentative Systemer i det Hele. Endnu om Aftenen var der ikke kommet nogen Besvarelse fra Frederik VI paa Hertugens Spørgsmaal af 16. Juli, og denne meddelte saa Silfverstolpe, at han næste Dag vilde sende Holst med et konditionelt Svar; paa Vejen skulde denne i København underrette Frederik VI om de Sagen vedrørende Breve, men fortsætte Rejsen, hvis denne ikke udtrykte sin afgjorte Misbilligelse; det nævnte Svar vilde han affatte nu i Aften. — Det er blandt andet ud fra denne Skrivelse, at Dr. Schulz har ment at kunne fastslaa Hertugens Uegennytte og Offervillighed, og det er derfor nødvendigt at gaa nærmere ind paa den¹⁾. Hertugen udtrykte først sin Glæde over den viste Tillid; et enstemmigt Valg var Betingelsen for Antagelsen, og Frederik VI's Samtykke var nødvendigt til denne. Han maatte desuden kræve en Forandring i Successionsloven af 18. December 1809, idet han ønskede Ret til som Efterfølger at foreslaa enten sin ældste Søn og efter denne den yngre eller en Adoptivsøn, „efter som jeg vil finde det stemmende med Sveriges og Nordens Interesser, hvilke mine og min Families Interesser i alle Tilfælde bør være underordnede“. Stænderne skulde ikke kunne nægte deres Samtykke hertil, hvis den Prins, han vilde adoptere, var Prins af et souverænt Hus, i Myndighedsalderen, hørte til den lutherske Kirke og ikke selv var Souveræn eller en Souveræns umiddelbare Arving. I Tilfælde af Adoption skulde hans Sønner dog være svenske Prinser og Arvtagere efter den adopterede Familie. Om denne Forholdsregels Nødvendighed og Visdom følte han sig overtydet. — Med denne Svarskrivelse fulgte desuden en Memoire, der skulde være en Hemmelighed for alle andre end Kongen, og som

¹⁾ Dr. Schulz anfører Biographie S. 342 Anm. som Kilder til sin Fremstilling dette Brev og Hertugens egen senere Afhandling om den svenske Tronfølge fra 1811. Briefwechsel S. 372 ff. og S. 511 ff.

forklarede Nødvendigheden af den foreslaaede Ændring i Successionsloven. Den var efter Hertugens Mening det sikreste Middel til at hindre Partistridigheder. Ved Muligheden for Adoptionen af Prins Gustaf vilde dennes Tilhængere slutte sig til Regeringen, og det engelske og russiske Parti maatte saa straks afsløre sig som Fædrelandets Fjender, om de forsøgte at frembringe Splid. Det danske Parti tænkte paa Foreningen, men Retten til at adoptere en Prins, som paa givet Tidspunkt vilde Sveriges og Nordens Vel, vilde i det fjerne aabne en Mulighed for denne Plans Forkæmpere; desuden kunde man ogsaa bruge dette til at faa det danske Kabinet til at vise Velvilje mod Sverige. Hertugen betonedes til Slut, at han ingen royalistisk Overtro nærede, men dersom Prins Gustaf blev et Indbegreb af alle Dyder, kunde dennes Kandidatur dog blive farlig for Sverige, hvorfor han mente, Pligten kunde byde hans Hus at træde tilbage. En saadan Udvikling af Prinsen ansaa han dog ikke for sandsynlig, saa længe hans Opdragelse ahang af hans ulykkelige Fader.

Paa Grundlag af dette Brev og Hertugens egen senere Skildring giver Dr. Schulz (Biographie S. 341 f.) nu følgende Fremstilling: „Kun Sveriges og hele Nordens Vel skulde saa [ø: i Tilfælde af Antagelsen] være bestemmende for ham. Her, hvor han ikke havde nedarvede Rettigheder at hævde, traadte endogsaa hans egen Families Fordel i Baggrunden. Det var muligt, at Prins Gustav, den afsatte Konges Søn, voksede op til en dygtig og meget lovende Yngling, som maatte være en værdig og betydelig Prætendent; et Parti af Gustavianere fandtes der, som han troede, allerede. Skulde han ikke udvikle sig paa denne Maade, saa kunde paa den anden Side Nordens Forhold forme sig saadan, at de 3 Rigers Forening under den danske Tronfølger blev mulig; han selv og hans Efterkommere maatte i begge Tilfælde tilsyneladende staa i Vejen for en fremtidsrig Udvikling. Denne Vanskelighed søgte han allerede nu at fjerne [ø: ved Adoptionsretten]“. Ved denne Ret troede han ogsaa at kunne hindre Partistridigheder. „Sikkert en Plan fuld af Offervillighed og Uegennytte“.

Denne Dr. Schulz' Fremstilling maa betragtes som urigtig,

og der findes en skarp Modsætning mellem Kilde og Bearbejdelse. I Brevet og Memoiren er der intet Spor til, at Frederik Christian tænker paa Nordens Forening under det danske Kongehus. Aldrig har han ivret for en slig Plan, men tværtimod fremstillet den overfor Frederik VI som ganske haabløs. Har han alvorlig tænkt paa Nordens Forening, saa har det været en Forening under hans egen Slægt. I sin senere Afhandling om den svenske Tronfølge anfører han saaledes som en af de Grunde, der talte for Kronens Antagelse, Tanken om, at det store nordiske Monarki, som var saa manges Haab og Ønske, nu kunde virkeliggøres ved hans Slægt¹⁾. I det senere Brev (af 25. Juli) til Frederik VI bemærker han ligeledes, at kun under en fælles fri Konstitution og Arvefølge vil Foreningen kunne iværksættes²⁾; men da i Sverige kun Mandslinjen arvede, er det ikke tvivlsomt, hvilken fælles Arvefølge han har tænkt paa, som han jo ogsaa senere hævdede, at den danske kvindelige Arvefølge var af det onde. Naar han forbeholder sig Ret til at adoptere en Prins, er det ene og alene, fordi hans diplomatiske Visdom tror at kunne opnaa politiske Fordele ved denne blotte Udsigt³⁾. Saaledes fremstiller han det selv. Havde han tænkt paa at adoptere den danske Tronfølger Christian Frederik, hvad han nu aldrig har, saa vilde denne Plan allerede kuldcastes ved den Bestemmelse, at Stændernes Samtykke i dette Tilfælde udkrævedes; thi dette kunde efter hans egen Mening ikke opnaas. Lidt mere reel Værdi kunde Tanken om Prins Gustafs Adoption synes at have, men paa denne Mulighed troede han jo heller ikke⁴⁾. Forslaget er da at betragte som en Prøve paa Statskløgt, hvilken han ønskede at vise den svenske Konge. Af Offervillighed og Uegen nytte er der mindre end intet.

¹⁾ Briefwechsel S. 514.

²⁾ I. c. S. 382.

³⁾ Jfr. Brev til Schimmelnann (1810 ²⁷/₈), hvori han ytrer, at han i Tilfælde af, at han var bleven valgt, kanske vilde have haft et dansk Parti i Sverige at bekæmpe. Brevet er med ikke ubetydelige Udeladelser trykt i Briefanhang S. 176 ff.

⁴⁾ Jfr. ogsaa Briefwechsel S. 515 f.

Den samme Aften som Frederik Christian affattede disse Meddelelser til den svenske Regering, modtog han imidlertid fra Frederik VI Svar paa sit Brev af 16. Juli. Frederik VI gik ikke direkte ind paa Hertugens Spørgsmaal, men han betonedede paany, at han arbejdede for Foreningen; han havde henvendt sig til Karl XIII og var vis paa Napoleons Bistand; derfor turde eller kunde han ikke ytre sig for Hertugen. Omstændighederne nødte ham til at handle aabenbart mod sin Ven og Svoger, som han i et Brev af samme Dato skrev til Louise Augusta¹⁾. Hertugen maatte herefter være ganske paa det rene med, at Kongen ønskede, han trak sig tilbage for ham. Det nye Brev, han nu satte sig til at skrive til Karl XIII, var ogsaa formelt et Afslag under Henvisning til Frederik VI's Planer, men han endte med at sige, at hvorledes end Nationens Valg faldt ud, vilde Karl XIII's Godhed stedse være indgravet i hans Hjerte²⁾. Han pegede saaledes hen paa, at han trods Afslaget godt kunde tænke sig at blive valgt. For yderligere at fjerne Tvivl om sin Stilling viste han Holst sit oprindelige Brev til Karl XIII — da Holst var hans afdøde Broders gamle Ven og Vaabenfælle! —, og allerede tidligere havde han jo meddelt begge Sendebud, at han vilde give et konditionelt Samtykke. Den Opfattelse, disse udbredte i Sverige, gik da ogsaa ud paa, at kun Hensynet til Frederik VI fik Hertugen til at give det formelle Afslag³⁾.

Det Brev af 25. Juli, hvori Hertugen underrettede Frederik VI om Sagens Forløb, var paavirket af Irritabilitet over dennes Optræden som Konkurrent: Svenskerne vilde aldrig vælge Frederik VI, og bød denne, at Hertugen og hans Familie skulde frasige sig Kronen, vilde dette forbitre dem endnu mere. Om de end kunde drives til at bede Napoleon om en Regent, vilde de dog bestemt undtage Frederik VI o. s. v. Hvis alle 3 Riger fik en fælles fri Konstitution og Arvesølg, var Foreningen kanske mulig, men dette vilde kræve lang Tid og

¹⁾ Briefwechsel S. 377 f. (Breve af 20. Juli).

²⁾ I. c. S. 178 f. (1810^{23/7}).

³⁾ Briefwechsel S. 385. S. Clason: For hundre år sen. II, 116, 118, 143, 145.

kunde ikke gennemføres nu. Ren for al smaalig Ærgerrighed havde Hertugen ikke rakt Haanden ud efter Kronen, men satte Forsynet den paa hans Hoved, vilde han ikke vise den tilbage ¹⁾. — Det var for Frederik VI let at faa Øje paa det tvetydige i Frederik Christians Svar, men han takkede ham dog for den Fædrelandskærlighed og det Venskab, han havde vist ²⁾.

Frederik Christians Kandidatur var i Sverige nærmest fremkommen som Overrumpling. Som Broder til den afdøde Kronprins, men ikke paa Grund af Kendskab til hans Evner og Karakter, var han bleven opstillet som Tronfølgeremne. Derfor blev det saa let, da Tanken om Bernadottes Valg dukkede op, at overvinde denne Hindring herfor. 31. Juli underrettede Holst Frederik Christian om, at Prinsen af Ponte Corvo havde et betydeligt Antal Stemmer, foraarsaget ved Udebliven af Hertugens Svar og ved Frederik VI's Optræden som Medbejler ³⁾; og allerede 5. August klager Hertugen over, at Frederik VI's lidenskabelige Beregning mulig havde spildt begges Udsigter og aabnet en tredje saadanne ⁴⁾. Denne Opfattelse er sikkert ikke korrekt. Den 10. August besvarede jo nemlig Secreta utskottet Kongens Forslag om Hertugens Valg bejaende, og først den 11. indtraadte den store Vending, som førte til, at utskottet ved den endelige Afstemning den 16. med stort Flertal foreslog at vælge Bernadotte. Den 21. valgtes denne til Sveriges Tronfølger.

Før denne Afgørelse fremkaldte det endelige Brud mellem Svogrene, var der forefaldet en Episode af ikke ringe Mærkelighed, idet Frederik VI under Paaskud af, at et svensk Parti vilde bortføre Hertugen, sendte Overadjutant Lützen og en Roflotille til Als for at vaage over Svogerens Sikkerhed; han betonedes desuden, at han ikke havde givet sit Samtykke til at Hertugen modtog Kronen. Dette Skridt havde ganske sikkert til Hensigt at virke hæmmende paa Hertugens Kandidatur,

¹⁾ Briefwechsel S. 379 ff.

²⁾ I. c. S. 383 f. (1810 ²⁶/₇).

³⁾ I. c. S. 385 f.

⁴⁾ Briefanhang S. 275 (Brev til Søsteren 1810 ⁵/₈).

men da jeg væsentlig kan dele Schulz' Opfattelse her, skal jeg ikke nærmere gaa ind paa denne Begivenhed. Som set blev den uden Betydning for Valget, men at den i høj Grad maatte forbitre Frederik Christian, kan man ikke finde underligt, og han betragtede den ogsaa som en Demonstration i det afgørende Øjeblik. 26. August modtog han fra Karl XIII Meddelelse om Bernadottes Valg¹⁾. Skuffelsen herover var stærk og dyb. Naar han prøver at trøste sig med, at det egentlig var heldigt for hans personlige Lykke, at han ikke blev valgt, saa kan man ikke faa andet Indtryk, end at denne Trøst for ham var ganske tom²⁾. Til Kronens Guld havde han været lagt i Traa, og overtydet som han var om, at hans eget Valg var det eneste fornuftige, var han slaaet med fuldkommen Blindhed overfor andre Bestræbelser. En Nar og Dumrian havde Frederik VI været, og det var dennes Optræden som Konkurrent, der ødede hans Muligheder, saaledes var hans Opfattelse. Valgets Udfald gjorde ham til en brudt Mand. Hypokonder var han af Natur, han havde, som han engang skrev, fra Faderen arvet Tendensen til at se alt i sort³⁾; og denne Hændelse mørknede endnu mere hans Livs Aften. Kort efter Valget søgte han om sin Afsked fra Stats-tjenesten og gav tydelig at forstaa, at dette Skridt skyldtes den Behandling, han fra Frederik VI's Side havde været udsat for. Han ønskede desuden at staa friere, om Lykkehjulet igen skulde drejes; Bernadotte var jo endnu langt fra fast Saddelen. Det bitre Nag til Frederik VI søgte han at skaffe Luft ved sin sygelige Kritik af denne og ved at gruble over lidte Krænkelser. I hans samtidige Breve til Schimmelfmann og særlig til Moldenhawer gaar det idelig ud over Kongens Dumhed, Uduelighed og uværdige Adfærd, som han savnede passende Ord til at karakterisere, og det er samme Sindsstemning, man træffer i de Indledninger, han forfattede til sine Samlinger af Aktstykkerne fra 1806 og 1810⁴⁾. Formaalet med

¹⁾ Briefwechsel S. 393 (1810 ²¹/₈).

²⁾ Briefanhang S. 276 og 279 (Breve til Søsteren 1810 ²⁶/₈ og ²/₉).

³⁾ I. c. S. 247 f. (1809 ²⁰/₉).

⁴⁾ Briefwechsel S. 506 ff. og S. 511 ff.

disse Samlinger var at vise, at han havde varetaget sin Slægts Interesser, men tillige overfor Efterkommerne at fremhæve al den lidte Uret og Krænkelser. Kanske vilde Hævnen være forbeholdt en af disse. Af lav Hævnlyst burde Lejligheden ikke hidkaldes, men skabte Forsynet den, og opfordrede Ære og Pligt dertil, burde den nyttes med Mod og Talent til Folkets Vel.

Under de skiftende Forhold i Europa søgte Frederik Christian paa forskellig Maade at varetage sit Hus' Interesser, og det er ogsaa i disse sidste Aar (1811—1813), at han udarbejder den udførlige historiske Fremstilling af Augustenborgerne formentlige Arvekrav og nedskriver det Program, hans Efterkommere burde følge¹⁾. Hans Tanker i disse Afhandlinger er væsentlig de samme, han altid har haft: Han hævder, at kun Mandslinjen arver baade i Holsten og Slesvig, og da Forbindelsen mellem Hertugdømmerne og Danmark er af største Betydning, er det nødvendigt at ændre Arvefølgen til Fordel for Augustenborgerne; thi disse vil aldrig finde sig i en Usurpation af deres Rettigheder; hellere vil de tænde Borgerkrigens Brand og opfordre Folket til at træffe et Valg, kanske endda tilbyde Ophævelsen af den dem fjendtlige souvereæne Kongelov.

I den afgørende Kamp mellem Koalition og Napoleon var Danmark tvunget over paa den sidstes Side, og i Slutningen af 1813 mørknede Stormskyerne i en Grad, som om Danmarks Skæbne stod paa Spil. I de voldsomste Udtryk udtaler Hertugen sin Forbitrelse over Regeringens Jammerlighed²⁾. Danmarks Dødsdom er underskrevet, hævder han; men til det sidste optages han dog af at indprente, at hans Slægt aldrig maa vige fra sine Arvekrav. Det var, da han 14. Juni 1814 døde, en skæbnesvanger Arv, han efterlod Sønnen at løfte.

Jeg har ved mine ovenstaaende kritiske Bemærkninger søgt at godtgøre, at Selvhævdelse og Ærgerrighed var

¹⁾ Briefwechsel S. 529 ff.

²⁾ Se herom hans senere Breve til Moldenhawer (Kongl. Bibl.).

Grundtræk i Frederik Christians Karakter. I det tidligere anførte Brev, hvori han taler om sin Ærgerrighed efter at spille en glimrende Rolle paa den politiske Skueplads, fortsætter han: „Jeg vover ved denne Ytring ikke noget hos en oplyst Mand, der blot fordømmer Ærgerrigheden — som enhver Lidskab — i det Tilfælde, at den ikke staar under Fornuftens Herredømme. For mig er Ærgerrighed Pligt. Min hele Sjæl er derfor stemt i denne Tone“ ¹⁾. Og i et karakteristisk Brev Januar 1789 til Søsteren hedder det: „Jeg vilde gerne være hvert Menneskes Lærer og Ven og hos hvert Menneske staa i den Anseelse, i hvilken en meget agtet og elsket Ven og Lærer staar. Ytringerne af andres Kærlighed skal tillige indeholde stiltiende Indrømmelser af min aandelige og moralske Overlegenhed. Intet gør mig lykkeligere end denne Følelse“ ²⁾.

Selvhævdelse og Ærgerrighed er jo noget vage og omstridte Begreber. Digterens Ord om Æren rinder én i Hu: „— Hvorfor skulde Røster stige omkring den og Dagens Sol lyse paa den; er den ikke alligevel, hvad den er, uden dette? Højtidelig Tavshed er dens Væsen; uset at følge den paa første Vink, det er alt, det er Lykken“. Og man falder i Tanker over, hvor langt egentlig Springet er herfra og til Apostlens: „Ejhelier søgte vi Ære af Mennesker, hverken af eder eller af andre“. — Ved vore stakkels Forsøg paa psykologisk Forklaring maa vi appellere til den af Pascal med Rette saa stærkt fremhævede „esprit de finesse“, og hvor usikre er ikke her vore Slutninger, selv hvor vi støtter dem til direkte Udtalelser fra vedkommende Mennesker. Det har dog syntes mig gør ligt nogenledes at bestemme Formen for Frederik Christians Ærgerrighed. Samtids og Eftertids Dom, andres Beundring o. s. v. var for ham som for mangen anden Livsværdi, og om hans egne og hans Hus' Interesser drejede sig hans Tanker.

¹⁾ Briefanhang S. 91 (1791 ^{23/9}).

²⁾ Biographie S. 92.